

Все в тобі з'єдналося, злилося – Як і помістилося в одній!
Шепіт зачарований колосся, Поклик із катами на двобій.
Ти даєш поету дужі крила, Що підносить правду в вишину,
Вченому ти лагідно відкрила Мудрості людської глибину.
І тобі рости й не в'януть зроду. Квітують в поемах і віршах,
Бо в тобі - великого народу Ніжна і замріяна душа.

(В. Симоненко «Моя мова»).

12. Визначити в тексті прикметники та виконати їх морфологічний розбір.

Там, де вітер шарудить. Бузиновий цар сидить.
Брови в нього волохаті, Сиві косми пелехаті,
Очі різні, брови грізні, Кігті в нього як залізні,
Руки в нього хапуни – Так і схопить з бузини!

(Ліна Костенко «Бузиновий цар»).

Що ромашки – білявенькі. Чорнобривці – чорнявенькі.
А в нагідки – така біда, Така біда – коса руда.
Стоїть вона, сиротина, Одним-одна коло тину.
А ромашки дивуються, Чорнобривці чудуються.
– Звідки ти, гарнесенька, Як сонечко, янесенька?

(Т. Коломієць «Нагідки»).

Список використаних джерел

1. Кодлюк Ярослава, Одинцова Галина. Розповіді про письменників: Посібник для вчителя початкових класів. – 3-є вид. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 120 с.
2. Українська дитяча література: Хрестоматія / Вступна ст. та упорядкував Л. П. Козачок – К. Вища школа, 2002. – 519 с.

The article deals with the usage of the didactic potential of children literature works in the process of linguistic skills formation for the students of the Teachers Training Department.

Key words: usage, potential, didactic material, children literature works, linguistic skills.

УДК 373.54.016:82-1

О.С. Пасічник

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ В ЗМІСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядаються особливості використання ілюстративного матеріалу під час вивчення іноземних мов. На основі аналізу змісту вітчизняних шкільних підручників з іноземних мов, автор пропонує типологію ілюстративного матеріалу в залежності від тих функцій, які він виконує у процесі іншомовної освіти.

Ключові слова: ілюстрації, позатекстовий матеріал, шкільний підручник, іноземні мови, іншомовна освіта.

Постановка проблеми: Оновлення змісту вітчизняної шкільної іншомовної освіти має на меті підготовку творчої та ініціативної особистості, здатної використовувати іноземну мову як засіб міжкультурного спілкування і приймати неординарні рішення для вирішення складних комунікативних ситуацій. Відомо, що підручник продовжує бути основним засобом реалізації

змісту шкільної середньої освіти, тому йому належить важлива роль у формуванні інтелектуальних і психічних якостей учнів. Для цього у його змісті мають бути передбачені необхідні засоби, які викликали б інтерес до навчання, стимулювали потребу в самоосвіті. На сьогоднішній день існує широкий асортимент як вітчизняної, так і зарубіжної іншомовної навчальної літератури. Незалежно від того, наскільки різними шкільні підручники є за своїм змістом, способами викладу навчального матеріалу, концепціями навчання, їх структура має багато спільних рис. Так, архітектуру будь-якого підручника утворюють текстові та позатекстові компоненти і сукупність похідних від них елементів [4, с.99-100; 16, с.120]. Якщо текстовий компонент представляє собою систему знань і способів діяльності, то позатекстовий – сприяє їх засвоєнню. Важлива роль з-поміж позатекстових компонентів належить ілюстративному матеріалу: виступаючи у якості наочної опори, він має підсилювати пізнавальний, емоційний, естетичний та ідейний аспекти навчального матеріалу підручника.

Аналіз останніх досліджень: Незважаючи на те, що сьогодні практично неможливо знайти шкільний підручник з іноземної мови у змісті якого був би відсутній ілюстративний матеріал, у вітчизняній педагогічній літературі мало уваги привертається способам використання ілюстрацій у процесі іншомовної освіти. Здебільшого вітчизняні методисти і дидакти розглядають їх у широкому розумінні в рамках вивчення теорії шкільного підручника. Переважна більшість досліджень, які розкривають дидактичні засади роботи з цим позатекстовим компонентом, проводилися у 70-80-х рр. ХХ ст. зарубіжними методистами і пов'язані з іменами Д. Еллей, А. Омаджіо, М. Преслі, А. Пайвіо, Г. Таггарта та ін. Значний вклад у розуміння особливостей сприйняття ілюстрацій зробив радянський психолог Б.Ф. Ломов, дидактичні засади роботи з ілюстративним матеріалом вивчали Б.П. Єсіпов, Б. Карлаварис, О.М. Леонт'єв, У.В. Пільвре, та ін. Значна кількість праць радянських методистів, пов'язаних з проблемами використання ілюстративного матеріалу у шкільній навчальній літературі, вміщені на сторінках щорічника *“Проблеми шкільного підручника”* (російською мовою).

Формулювання цілей: Визначити цілі використання ілюстративного матеріалу у змісті навчальної іншомовної літератури, а також провести типологію ілюстративного матеріалу, який використовується у змісті вітчизняних шкільних підручників з іноземних мов.

Основна частина: Перед тим, як розпочати розгляд особливостей використання ілюстративного матеріалу у змісті іншомовної навчальної літератури, варто зазначити, що це поняття включає широкий спектр засобів образної й необразної наочності. Зокрема, до засобів образної наочності відносять сюжетні, художньо-образні ілюстрації, фотографії, репродукції тощо, до необразної – креслення, схеми, плани, карти, діаграми, графіки, декоративно-символічні зображення [16, с.131].

Однією з перших науково обґрунтованих передумов ілюстрування навчальної книги вважається те, що зміст словесних пояснень учителя без конкретних уявлень не набуває для учнів належного усвідомлення. На переконання фахівців (Б.П. Єсіпов, Б. Карлаварис, О.М. Леонт'єв) саме поєднання слова і зображення сприяє встановленню в мозку учнів міцних зв'язків між словом і уявленням. Одним із перших, хто вказав на цей зв'язок, був Я.А. Коменський, який запропонував “золоте правило” для вчителя: по можливості усе нове представляти для сприйняття за допомогою чуттів. Так, у процесі вивчення мови для ознайомлення учнів з новими словами він пропонував демонструвати речі, які вони позначають, а з іншого боку, навчати виражати словами те, що бачиш.

Використовуючи дані психології та фізіології для обґрунтування засад своєї дидактичної системи, К.Д. Ушинський наголошував, що використання засобів наочності відповідає природі дитини, яка мислить формами, кольорами, звуками і відчуттями [15, с.10]. Це означає, що процес навчання має базуватися на реальних об'єктах сприйняття. На переконання К.Д. Ушинського, процес навчання повинен йти від конкретного до абстрактного, від уявлення до думки. У його педагогічній системі наочність виступає основою для навчання рідної мови. Цілком природно припустити, що навчання іноземної мови також має базуватися на цих принципах.

Положення про важливу роль ілюстрацій у процесі навчання знаходять підтвердження у теорії подвійного коду А. Пайвіо [17], відповідно до якої у свідомості людини існує дві символні системи: вербальна і невербальна (включає візуальну, слухову і сенсорну підсистеми). Дослідження засвідчили, що одночасне включення в роботу двох кодових систем сприяє більш продуктивному запам'ятовуванню, але при цьому було виявлено, що з обох систем саме невербальна відіграє важливішу роль. Б.Ф. Ломов, досліджуючи фізіологічні механізми сприйняття малюнків, також виявив, що першій сигнальній системі належить вирішальна роль у процесі їх сприйняття [6]. Результати проведених досліджень проілюстрували, що широке використання зорових опор дозволяє розвантажити аудіоканал і перевести частину інформації в зорове поле, полегшуючи тим самим її сприйняття.

Використання ілюстрацій у шкільних підручниках, на відміну від ілюстрацій в інших видах літератури, має бути підпорядковане досягненню певних дидактичних цілей. Так, О.М. Леонт'єв виокремлював дві основні психологічні функції наочного матеріалу: 1) конкретизувати окремі знання і уявлення учнів; 2) бути зовнішньою опорою мисленнєвих дій, які виконує учень у процесі навчання. У той же час, варто мати на увазі, що використання ілюстрацій у підручниках з іноземних мов має свої особливості, зокрема, Г. Таггарт визначає такі [19, с.90]:

- 1) ілюстрації забезпечують загальне розуміння тексту, візуально відображаючи сюжет, про який здійснюється спілкування;
- 2) допомагають краще зрозуміти значення окремих слів, доповнюючи їх відповідним зображенням;
- 3) допомагають пояснити особливості будови граматичних структур за допомогою схематичних зображень;
- 4) сприяють формуванню нормативної вимови через використання зображень, на яких вказуються правильне положення губ і язика під час вимови.

Деякі дослідники звертають увагу на ще один важливий аспект використання ілюстративного матеріалу у змісті підручників з іноземних мов: вони справедливо вказують на те, що ілюстрації допомагають не лише зрозуміти тексти, які вміщують країнознавчі елементи, але й підсилюють мотивацію до вивчення мови, оскільки за їх допомогою учень бачить фрагменти культури незвичної для нього країни.

Вивченням впливу ілюстрацій на якість іншомовної освіти інтенсивно займалися зарубіжні дослідники у 70-80-х рр. ХХ ст., що, вочевидь, було обумовлено як змінами у методиці вивчення іноземних мов, так і поліпшенням поліграфічних можливостей книговидавництва. Експериментальним шляхом вони встановили, що ілюстрації можуть виступати допоміжним засобом засвоєння нового матеріалу дітьми, стимулювати їхню мовленнєву діяльність. Зокрема, М. Преслі виявив, що учні, які використовують або самостійно створюють зображення під час вивчення іноземної мови, краще розуміють і запам'ятовують новий лексичний і граматичний матеріал [18, с.358]. Інші дослідження, проведені зарубіжними фахівцями, вказали, що ілюстративний матеріал може ефективно впливати на формування рецептивних умінь і навичок, зокрема читання і аудіювання, а вивчення нової лексики дітьми відбувається набагато швидше і ефективніше, коли вона супроводжується відповідним зображенням, а не вводиться лише у звуковій формі (А. Омаджіо).

Таким чином, у шкільній практиці утвердилася думка, що поєднання слова і зображення сприяє встановленню у свідомості учнів більш надійних зв'язків між словом і уявленням. Сьогодні ілюстративний матеріал підручників слугує органічною складовою їх змісту, яка разом із текстовим матеріалом формує те ціле, що стає важливим засобом навчання.

Аналіз змісту шкільних підручників з іноземних мов та ілюстративного матеріалу, вміщеного в них, дозволив нам виокремити декілька груп ілюстрацій у залежності від тих функцій, які вони виконують у процесі іншомовної освіти:

Перша група: Ілюстрації, що використовуються з метою допомогти учням у процесі оволодіння новою лексикою: нові лексичні одиниці можуть супроводжуватися відповідними

зображеннями, які розкривають їх зміст. Такі ілюстрації сприяють встановленню образно-сміслових зв'язків між словом і зображуваним предметом або дією. Зазвичай, ілюстрації цієї групи інтенсивно використовуються у змісті підручників на початковому етапі навчання, коли у дітей переважає образний тип мислення. Їх частка досить значна і становить 65-80% від загальної кількості усіх ілюстрацій. Вперше у вітчизняній практиці конструювання змісту шкільної навчальної іншомовної літератури ілюстрації у цій якості використали співробітники лабораторії іноземних мов В.М. Плахотник, Р.Ю. Мартинова (англійська мова), Н.П. Басай (німецька мова), В.Г. Редько (іспанська мова), О.Т. Тімченко (французька мова). Ця група ілюстративного матеріалу також широко представлена й у змісті сучасних підручників. Варто зауважити, що їхні автори намагаються використовувати ілюстрації з метою вивчення тематично об'єднаної лексики. Так, у змісті підручника англійської мови для 5-го класу А.М. Несвіт за допомогою ілюстрацій відбувається ознайомлення з видами спорту [7, с. 140], подорожей [7, с. 118], назвами тварин [7, с. 164-165] та ін.

Друга група: Ілюстрації, що використовуються для стимулювання комунікативної активності учнів. Під час виконання таких вправ учні навчаються самостійно виконувати мовні операції репродуктивно-продуктивного характеру різного ступеню складності. У залежності від їх змісту, ці завдання з ілюстраціями можна поділити на такі три узагальнені підгрупи:

- 1) Описати зображене на малюнку, або скласти розповідь (як з використанням опорних слів і виразів, так і без них).
- 2) Розглянути малюнок і дати відповіді на подані запитання або скласти запитання самостійно і поставити їх іншим учням.
- 3) Використовуючи ілюстрацію, доповнити текст відповідними словами, або виразами. Наприклад, у підручнику англійської мови для 6-го класу В.М. Плахотника учням пропонується розглянути зображення людини і заповнити у поданому тексті пропуски відповідними прикметниками [8, с. 23].

Ці вправи переважно використовуються у змісті підручників початкового і середнього етапів навчання у період, коли роль зорових опор для побудови власних висловлювань в учнів залишається все ще значною.

Третя група: Ілюстрації, що доповнюють навчальний текст, полегшуючи його розуміння. Функції, які виконують ці ілюстрації стосовно тексту, залежать від вікових і психологічних особливостей учнів, а також навчальних цілей, досягнення яких передбачає робота з тим чи іншим навчальним текстом. Так, у змісті підручників початкового етапу навчання тексти для читання іноді супроводжуються коміксами – серією ілюстрацій, які відображають перебіг подій у тексті [9]. Подібні серії ілюстрацій можуть використовуватися у якості супроводу до тексту, який необхідно переказати. Зокрема, зустрічаємо такий підхід у підручниках англійської мови В.М. Плахотника для 6-го класу (*Jack and the Sled* [8, с. 81-82], *Jane, Betty and Ben* [8, с.89], *Kate on Sunday* [8, с. 143]), О. Карп'юк для 5-го класу (*The Lion and the Mouse* [5, с. 85], *The Mouse and the Tail* [5, с. 67]). Така зорова наочність допомагає учням сконцентрувати увагу і полегшує розуміння змісту розповіді. Але, з іншого боку, комікси займають багато місця, тому, здебільшого, замість них використовуються окремі малюнки, які відображають головну ідею, або певний яскравий момент розповіді. Супроводження тексту ілюстраціями обумовлено тим, що малюнок сприймається учнями раніше, ніж розпочинається його читання, тому ілюстрація має викликати зацікавлення. Іншими словами, ілюстрації заохочують учнів до роботи з текстом, беручи участь у формуванні категорії перспекції і створюючи відчуття очікування.

Варто зазначити, що одним з ключових завдань сучасної шкільної іншомовної освіти є формування в учнів соціокультурної компетенції. З одного боку вона передбачає знайомство з національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки, а з іншого, має сприяти формуванню в учнів правильних уявлень про особливості культури і побуту, матеріальні і духовні цінності країн, мову яких вони вивчають. Для досягнення цієї цілі, знайомство з ними має відбуватися як на основі навчальних текстів, так і автентичних засобів образної наочності.

Таку автентичність на рівні візуального сприйняття можуть забезпечити лише фотоматеріали. Тому в змісті тих уроків, де передбачено вивчення країнознавчих тем, замість малюнків бажано використовувати саме фотографії. Вперше це було зроблено у змісті підручника Н.К. Скляренко для 8-го класу у процесі вивчення теми “*Сполучені Штати Америки*” [13]. Сьогодні під час вивчення країнознавчих тем більшість авторів вдається до використання саме фотоматеріалів. Проведені дослідження дозволяють виокремити у змісті сучасних підручників ілюстрації, на основі яких учні навчаються розповідати про Україну, а також ті, які знайомлять з культурою і побутом цих країн. Зокрема, у циклах уроків “*Que Bella Es Mi Ucraina*” у підручнику іспанської мови для 5-го класу В.Г. Редька [11], “*Ukraine Is My Motherland*” у підручнику англійської мови для 5-го класу А.М. Несвіт [7] та інших ілюстрації використовуються не лише як доповнення до тексту, але і в якості засобів стимулювання комунікативної діяльності учнів.

Якщо потреба в ілюстраціях першої і другої групи з часом зменшується, що обумовлено вищим рівнем сформованості мовленнєвих умінь і навичок учнів, аніж у попередні роки, і зменшенням їх залежності від засобів образної наочності, то кількість ілюстрацій, які супроводжують навчальні тексти, залишається відносно сталою у змісті підручників усіх років навчання.

Четверта група: Ілюстрації, що використовуються для пояснення граматичних структур. Беручи до уваги той факт, що будь-яке граматичне явище має свій набір формальних і функціональних труднощів засвоєння, деякі автори підручників вдаються до оформлення формальної сторони за допомогою схем і символів. Так, порядок слів у реченні може бути представлений у вигляді “потягу”, де підмет – локомотив, а інші члени речення – вагони (Н.К. Скляренко) [14], або ж схематично: підмет позначається трикутником, присудок – квадратом, інші члени речення – прямокутником, запитальне слово – кружечком (В.Г. Редько) [10]. Такі схеми і граматичні правила “оживляються” за допомогою використання додаткових малюнків-символів: заперечна частка *not* спускається до “потяга” на парашуті (Н.К. Скляренко), означені, неозначені артиклі позначаються зображеннями різних тваринок (В.Г. Редько). Такий підхід до вивчення граматики не можна вважати винаходом вітчизняних методистів, оскільки він, певною мірою, був запозичений із зарубіжної практики конструювання навчальної іншомовної літератури. Характерна риса таких схем – це їх динамічність і образність, тому їх доцільно використовувати на початковому етапі навчання.

П’ята група: Одним з елементів позатекстового компоненту навчальної книги є сигнали-символи. Вони представляють собою мнемонічні графічні зображення з метою полегшити орієнтування учнів у структурі підручника шляхом створення штучних асоціацій між символом і позначуванним. Аналіз іншомовної навчальної літератури вказує, що їх доцільно використовувати для позначення таких структурних компонентів підручника як мовні правила, зразки виконання вправ, їх диференціації (усні, письмові, ігрові, контрольні, вправи на аудіювання та ін.), домашніх завдань. Не зважаючи на те, що сигнали-символи відносяться до складових апарату орієнтування, використання елементів художнього оформлення у процесі їх створення дозволяє нам розглядати їх також як компонент ілюстративного матеріалу. Першими вітчизняними підручниками у яких використовувалися не схематичні (у вигляді геометричних фігур), а художньо-оформлені сигнали-символи, були підручники з німецької Н.П. Басай [2] та іспанської мови В.Г. Редька [10]. Так, у якості сигналів-символів підручника німецької мови використовувалися різні зображення ведмедика (символ Берліну) для позначення тих мовних аспектів, на які необхідно звернути увагу, правил, зразків виконання завдань, ігор, а також зображення будинку, за допомогою якого позначалися домашні завдання. У змісті підручника іспанської мови функцію сигналів-символів відігравали різноманітні зображення чоловічка. Їх перевагою є те, що вони не лише полегшують роботу з підручниками завдяки достатньому розміру та інтуїтивно-зрозумілій аналогії між зображенням і діями, виконання яких передбачається з боку учня, а також своєю образністю сприяють створенню позитивного емоційного настрою в учнів. Серед сучасних підручників, у змісті яких використовуються такі

сигнали, можемо назвати підручники французької мови (Н.П. Чумак, Т.В. Голуб, О.О. Мар'єнко), німецької (Н.П. Басай), англійської (О.Карп'юк).

Пропонуємо розглянути, як представлені ці групи ілюстрацій у змісті сучасних вітчизняних підручників з іноземних мов. Для прикладу візьмемо підручники для 6-го класу (5-й рік навчання) з англійської мови “Our English” (Л.В. Биркун), німецької – “Guten Tag” (Н.П. Басай) та іспанської “Hola Español” (В.Г. Редько). Результати кількісного аналізу представлені у табл. 1:

Табл. 1 Кількісний аналіз ілюстративного матеріалу у змісті підручників з іноземних мов:

	Англійська мова	Німецька мова	Іспанська мова
<i>Перша група</i> (кількість лексичних одиниць, значення яких розкривається за допомогою ілюстрацій)	49	140	42
<i>Друга група</i> (кількість завдань, які передбачають формування комунікативних умінь з опорою на ілюстративний матеріал)	29	9	27
<i>Третя група</i> (кількість ілюстрацій, які супроводжують навчальний текст)	71	66	86
<i>Четверта група</i> (кількість граматичних структур, які вводяться за допомогою ілюстрацій)	-	-	-
<i>П'ята група</i> (кількість сигналів-символів для позначення різних видів завдань)	5	3	-

Проведений кількісний і якісний аналіз дозволив зробити висновок про те, що автори сучасних підручників інтенсивно використовують ілюстрації у процесі іншомовної освіти, хоча по-різному реалізують їх дидактичний потенціал. Так, у підручнику Н.П. Басай частка лексичних одиниць, зміст яких розкривається за допомогою засобів образної наочності, значно вища, ніж у інших авторів. Однак, варто зауважити, що у більшості випадків окреме зображення представляє собою малюнок, де бачимо тематично згруповані предмети, наприклад, їжа і посуд [1, с.52-53]. Такий підхід дозволяє представити значну кількість нової лексики, не збільшуючи при цьому обсяг самого ілюстративного матеріалу.

Завдання, які мають на меті сприяти формуванню комунікативних умінь і навичок учнів з опорою на ілюстрації, більш широко представлені у змісті проаналізованих підручників з англійської та іспанської мови. Здебільшого, це завдання творчого характеру, які передбачають як індивідуальну роботу (опис зображень, складання власної розповіді на їх основі), так і роботу в групах: наприклад, у підручнику Л.В. Биркун учні мають вирішити, яку обмежену кількість речей, зображених на малюнку, вони можуть взяти з собою у тривалу подорож [3, с. 20]. На основі цього їм пропонується скласти діалог. Хоча виконання подібних завдань є ефективним засобом формування комунікативних умінь учнів, у змісті підручника німецької мови їх кількість майже втричі менша, ніж у підручниках з англійської та іспанської мов. Але з іншого боку, сюжет деяких ілюстрацій у підручнику “Guten Tag” дозволяє використовувати їх для стимулювання комунікативної діяльності. Зокрема, це стосується ілюстрацій третьої групи. Так, перед прочитанням або прослуховуванням тексту учням пропонується розглянути ілюстрацію, а

після його опрацювання обговорити зміст з опорою малюнок. Таким чином, можна стверджувати, що у змісті усіх підручників частка завдань, які передбачають формування комунікативних умінь і навичок з опорою на ілюстрації, є однаково високою.

Варто також звернути увагу на те, що існує частка ілюстрацій, яку не можна віднести до того чи іншого типу, оскільки вони виконують комплексну функцію. Наприклад, у підручнику з іспанської мови ілюстрації, які супроводжують текст, водночас знайомлять із поняттями і словами-реаліями, притаманними для латиноамериканської культури: *el poncho* [12, с. 75], *las patatas bravas*, *las brochetas* [12, с. 88], *Viehito Pascuero* [12, с. 150] та ін. Використання таких ілюстрацій сприяє формуванню певних аспектів соціокультурної компетенції учнів. У підручнику Л.В. Биркун знаходимо завдання, де учням пропонується прочитати чотири тексти і знайти для кожного з них відповідне зображення та ін. Такі завдання стимулюють розумову активність учнів, розвивають їхню увагу.

Якщо перші три групи ілюстрацій є обов'язковими компонентами у змісті усіх підручників з іноземних мов, то сигнали-символи залишаються "елементом на вибір". Зокрема, у змісті аналізованих підручників ми бачимо три типові вирішення цього питання: їх відсутність (В.Г. Редько), використання графічних символів, які відрізняються між собою лише кольором (Л.В. Биркун) і використання сигналів-символів у вигляді мініатюрних зображень, які своєю образністю полегшують учням диференціацію завдань (Н.П. Басай). Така різноманітність у підходах пояснюється тим, що сигнали-символи виконують допоміжну функцію орієнтування у змісті підручника, і не мають визначального впливу на засвоєння навчального матеріалу. Також проведений аналіз засвідчив, що автори не використовують ілюстративний матеріал для пояснення граматичного матеріалу. Натомість, його навчання відбувається на основі коротких правил або схем, у яких за допомогою шрифтових і колірних виділень вказуються ті граматичні аспекти, на які учням необхідно звернути увагу.

Як бачимо, лише ілюстрації перших трьох груп є невід'ємним компонентом сучасних вітчизняних шкільних підручників з іноземних мов, що обумовлено їх ефективністю для навчання лексичного матеріалу, формування комунікативних умінь і навичок, а також їх здатністю доповнювати зміст навчальних текстів.

Висновки: Таким чином, у змісті шкільної іншомовної навчальної літератури ілюстративний матеріал виконує такі основні функції: сприяє засвоєнню нового лексичного і граматичного матеріалу, стимулює іншомовну комунікативну діяльність учнів, доповнює і емоційно підсилює сприйняття навчальних текстів, а також може виступати як елемент апарату орієнтування. Для того, щоб ілюстративний матеріал справді став ефективним засобом навчання необхідно врахування психічних якостей дітей різних вікових категорій, а також ряду критеріїв художньо-оздоблювального змісту. Усе це вимагає тісної співпраці авторського колективу з художником у процесі конструювання змісту нового підручника без якої створення якісного нового продукту неможливе.

Список використаних джерел:

1. Басай Н.П. Добрий день!: Підруч. з нім. мови 6-го класу загальноосвіт. навч. закладів. – К.: Освіта, 2006. – 224 с.
2. Басай Н.П., Плахотник В.М. Німецька мова: Підручник для 5 кл. серед. шк. – К.: Освіта, 1995. – 288 с.
3. Биркун Л.В. Наша англійська: Підруч. для 6-го класу загальноосвіт. навч. закладів. – К.: Освіта, 2006. – 208 с.
4. Зуев Д.Д. Школьный учебник. – М.: Педагогика, 1983. – 240 с.
5. Карп'юк О.Д. Англійська мова: Підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2005 – 192 с.
6. Ломов Б.Ф. Формирование графических знаний и навыков у учащихся М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959.

7. Несвіт А.М. Ми вивчаємо англійську мову: Підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Генеза, 2005. – 224 с.
8. Плахотник В.М., Мартинова Р.Ю. Англійська мова: Підруч. для 6 кл. серед. шк. – К.: Освіта, 1998. – 224 с.
9. Плахотник В.М., Полонська Т.К. English: Підручник для 1-го кл. загальноосвіт. шк., ліцеїв та гімназій. – К.: Перун, 2000. – 272 с.
10. Редько В.Г. Мої перші кроки в іспанській мові: Підручник для 5 класу серед. школи. – К.: Освіта, 1995. – 335 с.
11. Редько В.Г., Береславська В.І. Іспанська мова: Підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Генеза, 2005. – 224 с.
12. Редько В.Г., Береславська В.І. Іспанська мова: Підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Генеза, 2006. – 240 с.
13. Склярєнко Н.К. Англійська мова у спілкуванні: Підруч. для 8 кл. середньої шк. – К.: Освіта, 2000. – 334 с.
14. Склярєнко Н.К. Англійська мова у спілкуванні: Підручник для 5 кл. серед. шк. – 2.вид. – К.: Освіта, 1998. – 416 с.
15. Ушинский К.Д. Родное слово. – Новосибирск: Дет. лит., 1994. – 424 с.
16. Фурман А.В. Теорія і практика розвивального підручника: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 288 с.
17. Paivio Allan Mental representations: a dual coding approach. New York: Oxford University Press, 1986.
18. Pressley, Michael Mental Imagery Helps 8 Year Olds Remember What they Read // Journal of Educational Psychology 68, 1976. – P. 355-359.
19. Taggart, Gilbert. Pictures in Second Language Teaching // The Canadian Modern Language Review, 1974. – P. 86-93.

The article outlines peculiarities of using illustrative material in the process of foreign language learning. The author suggests a typology of illustrative material according to its functions. The typology is based on the content of Ukrainian school textbooks in foreign languages.

Key words: *illustrations, extra-textual material, school textbook, foreign languages study.*